Het Oudeland van Strijen, in alle opzichten een groots natuurgebied!

Gerard Ouweneel

Degene die toe is aan de rust die een uitzicht over een ruimtelijk landschap geeft, kan langs de zuidrand van de Randstad op weinig plekken terecht. Er zijn wel zulke plekken, zoals vanaf de Weelse Dijk bij het Hoeksche Waardse dorp Strijen en vandaar de blik naar het noorden. De rust en ruimte zoekende passant kijkt dan uit over de Polder Het Oudeland van Strijen (Oudeland). Het is een polder die zich op heldere dagen lijkt uit te rollen tot de Rotterdamse skyline, een polder waarop het oneindige laagland van Marsmans gedicht 'Herinnering aan Holland' helemaal opgaat. Gaat hij het gebied in, dan is een weids weidegebied zijn deel, doorsneden door een paar smalle wegen en brede waterlopen. Een wereld van vogels, het jaar rond. Hij zal inzien dat het Oudeland terecht alle planologische beschermingsbestemmingen die er zijn, in de wacht sleepte. Op verzoek van Staatsbosbeheer werd het reservaat in de zomer 2011 voor de vierde maal op broedvogels onderzocht. De eerste keer was in 1997. Vergeleken met de eerdere inventarisaties was er weinig reden voor applaus.

Ruim zeven eeuwen terug vormde de huidige Keizersdijk tussen Maasdam en Strijen de westelijke zeedijk van de Groote Waard. Waar wij nu vanaf die Keizers-

De nesten van de Grote Canadese Ganzen liggen vaak open en bloot op oevers. Foto: Peter de Barse.

Net als bij Grauwe Ganzen is ook bij Grote Canadese Ganzen crèchevorming niet ongewoon.
Foto: Peter de Barse.

dijk westwaarts uitkijken over het Oudeland, zag men omstreeks 1300 een wereld van aanwassen, gorzen, slikken, riet- en biezenvelden, een wereld van ondiepten 'doorsneden door kreken, loden, slooten, killen, keenen of spranken', zoals J.D. Tresling het beeldend verwoordt. Het milieu werd bepaald door enorme getijstromen. Het water was waarschijnlijk zwak brak, in ieder geval 's zomers. Door de dramatische Sint-Elizabethsvloed van 1421 raakte Strijen geheel omgeven door water, een situatie die de Strijenaren niet als behaaglijk ervoeren. De bedijking van het zich naar het westen uitstrekkende buitendijkse gebied kwam op gang; een klus die in 1436 was geklaard. Op een uit 1524 daterende kaart is de huidige wegen- en krekenstructuur van het Oudeland te zien, inclusief thans nog gehanteerde benamingen.
Toen in de eerste helft van de negentiende eeuw teams van ingenieurs en militairen Nederland systematisch in kaart brachten, konden ze het Oudeland karteren, zoals dat er toen bijna drie eeuwen bij lag. Dat ging zo door tot in de Tweede Wereldoorlog, toen in het kader van de zelfvoedselvoorziening boeren veel weiland omzetten in akkerland. Dat gebeurde ook in het Oudeland, waartoe men kreken dichtschoof en egalisatiewerkzaamheden uitvoerde. De langs de Hoekse Weg geboren en opgegroeide J. Zevenbergen herinnert zich nog hoe het Oudeland er voordien uitzag. Ook vertelde hij over Grote Trappen die er toen in één van de sneeuwrijke winters tijdens de Tweede Wereldoorlog present waren.

Reservaat

In de uit overwegend akkerland bestaande Hoeksche Waard is het veenweidenareaal van het Oudeland een opvallende enclave. Dit ook elders in Zuidwest-Nederland te vinden fenomeen kon ontstaan doordat zich 10-15 cm onder het maaiveld pleistoceen zand bevindt, dat wordt afgedekt door een kleilaag, waarop een veenpakket van twee tot zeven meter dikte ligt. Daar ligt weer een kleilaag overheen, die aan de oostzijde van het Oudeland slechts 30 cm dik is. In Oudeland-Oost bevinden zich dan ook de graslanden met het sterkste

Het voorjaar van 2011 was droog en bovendien functioneerde het peilbeheer niet naar behoren. Het gevolg was craquelévorming op terreindelen die normaal geïnundeerd hadden moeten staan.
Foto: Peter de Barse.

microreliëf, die ontstonden door de aanwezigheid van veel oude met veen opgevulde kreken. Het inklinkingsproces gaat nog steeds door zodat, vergeleken met de akkerbouwpolders rondom, het Oudeland dieper ligt. Het is kwelgebied, waarbij in het zuiden de kwelstromen een brak karakter hebben. Het 'hobbelige' karakter van het grasland geeft, daar waar nog aanwezig, de polder een ongewoon aanzien, zeker in deze tijd van strak geëgaliseerde graslanden, die het aanzien hebben van biljartlakens. Het zijn juist deze hobbelige delen waarvoor de overwinterende Dwergganzen een evidente voorkeur vertonen.

In het kader van de toen op gang komende periodieke ganzentellingen, bezocht schrijver het Oudeland voor het eerst najaar 1962. Vast te stellen viel dat de polder een pleisterplaats was voor overwinterende Kolganzen en ook van Brandganzen, waarvan de wereldbevolking toen circa 30.000 individuen omvatte. Thans zijn dat er tegen de miljoen. Omdat er toen twijfels waren of overwinterende ganzen het in de snel veranderende natie gingen bolwerken, bestond vrees dat de polder zou inboeten aan aantrekkelijkheid voor ganzen. Een in de jaren vijftig aangenomen ruilverkaveling stond namelijk op het programma. In 1974 ging het waterpeil 20 cm omlaag. Om het slootpeil te verlagen plaatsten boeren rond hun percelen watermolentjes. Dat leidde ertoe dat wederom grasland werd omgezet in akkerbouwgrond. De tijd en de ganzen werkten in het voordeel. Het ruilverkavelingsplan voorzag in twee graslandreservaten, met een totale oppervlakte van 180 ha. Het Natuurbeleidsplan van 1990 ging verder. Het Oudeland kreeg een rol in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) als verbindingszone tussen het Hollandsch Diep en Binnenmaas. De Landinrichtingscommissie kwam in 1993 met een aangepast plan naar buiten met een aaneengesloten reservaat van ruim 400 ha, te beheren door Staatsbosbeheer. Deze organisatie koos voor een beheer dat zich in de eerste plaats zou richten op de optimalisatie van de weidevogelstand met als nevendoel de opvang van ganzen. Uiteindelijk kreeg het reservaat een

De Rietgors is een broedvogel van de EHS-strook. De bestandsafname in de periode 2007-'11 was aanzienlijk. Foto: Gert Huijzers.

oppervlakte van circa 550 ha en er vinden nog steeds uitbreidingen plaats.
Om een voor weidevogels gunstig peil te handhaven was een waterhuishoudkundige isolatie onontbeerlijk.
Staatsbosbeheer en het Waterschap maakten hiertoe afspraken. Een inlaatcircuit geeft aansluiting op de Binnenmaas zodat, indien nodig, vandaar wateraanvoer plaatsvindt. In de noordwesthoek van het reservaat trof men voorzieningen die het mogelijk maken een grote oppervlakte terrein te inunderen, variërend van plasdras tot het volledig onder water zetten. Een in de streek wonende kooiker legde er een eendenkooi aan en wel op dezelfde plek waar er eentje tot in de Tweede Wereldoorlog lag. Van het kooirecht kwam het niet. In het reservaat is alleen het gebruik van stalmest toegestaan. Vee wordt vanaf 15 mei ingeschaard, in het noorden de laatste jaren pas vanaf 15 juni.

Weidevogels

Hoewel in de aanloop naar de reservaatstatus deelinventarisaties plaatshadden, duurde het tot 1997 voor een compleet broedvogelonderzoek van de grond kwam. In dat jaar onderzochten teams van de vogelwerkgroep in de streek voor hun 'Vogels van de Hoeksche Waard' de gehele polder. Van vóór circa 1975 bestond alleen een indruk van de soorten broedvogels, niet van de aantallen. Ten behoeve van Theo Mulders landelijke grutto-onderzoek schatte schrijver in de jaren zestig van de vorige eeuw de broedpopulatie van het Oudeland in op maximaal enkele tientallen paren. In die jaren had de Grutto in de streek nog een aanzienlijk wijdere verspreiding. Dat veranderde in rap tempo, waarbij de soort zich terugtrok op enkele bolwerken, waar hij aanvankelijk wel toenam, een gang van zaken die men ook elders signaleerde. Rond 1965 ontbrak de Tureluur vrijwel zeker in het Oudeland.
Van de Veldleeuwerik en Graspieper volstond ik met in het dagboek te noteren 'algemeen'. Omdat 45 jaar geleden excursies zonder roofvogels niet ongewoon waren, was de aanwezigheid van een Slechtvalk in februari 1968 een aangename opsteker. De vogel opereerde vanaf de hoogspanningsmasten langs de Molenweg. Dat doen Slechtvalken nu nog, zij het dat ik in 1968 de soort twee jaar niet had gezien.
Tabel 1 toont de resultaten van de inventarisatie van 1997, alsook van 2004, 2007 en 2011. De opgevoerde aantallen hebben steeds alleen betrekking op het reservaatgedeelte. Inclusief het hierbuiten gelegen deel van de polder kwam het onderzoek van 1997 voor Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart en Graspieper uit op respectievelijk 183, 89 en 92 territoria. De aantallen laten zien dat voor deze soorten de belendende akkerbouwpercelen toen in ieder geval

Soort	1997	2004	2007	2011	Soort	1997
Fuut	6	10	8	5	Scholekster	46
Roerdomp	0	1	0	0	Kievit	118
Knobbelzwaan	11	17	13	8	Kleine Plevier	2
Grauwe Gans	0	11	93	64	Watersnip	1
Soepgans	0	0	6	4	Grutto	78
Canadese Gans	0	25	54	111	Tureluur	18
Brandgans	0	1	5	6	Kemphaan	0
Zwaangans	0	0	5	5	Kluut	0
Nijlgans	0	5	9	9	Steltkluut	0
Bergeend	0	6	5	4	Kokmeeuw	0
Smient	0	1	2	0	Visdief	0
Krakeend	2	64	90	48	Holeduif	0
Wintertaling	0	2	2	1	Houtduif	0
Zomertaling	6	2	1	1	Turkse Tortel	0
Wilde Eend	101	414	265	152	Koekoek	0
Slobeend	53	102	74	40	IJsvogel	0
Soepeend	0	0	2	0	Grote Bonte Specht	0
Kuifeend	30	67	49	43	Veldleeuwerik	114
Buizerd	0	1	1	1	Boerenzwaluw	9
Bruine Kiekendief	1	9	6	11	Graspieper	48
Kwartel	40	2	1	0	Gele Kwikstaart	34
Patrijs	6	2	0	0	Witte Kwikstaart	6
Fazant	24	41	56	30	Winterkoning	0
Waterral	0	2	0	0	Heggenmus	0
Waterhoen	18	6	16	6	Merel	1
Meerkoet	97	163	136	54	Zanglijster	0

Tabel 1 - Vastgestelde territoria van broedvogels in het reservaatgedeelte van het Oudeland van Strij

nog goed meekonden. Na 1997 zijn de meeste percelen buiten het reservaat niet meer onderzocht. In dat jaar kwam de vegetatieontwikkeling rond de EHS-strook aan weerszijden van de noord-zuid lopende Keen net op gang. Met de komst van dit voor het Oudeland nieuwe biotoopelement verschenen broedvogels, zoals Blauwborst, Kleine Karekiet, Rietzanger, Bosrietzanger, Rietgors en ook de

Grazers worden ingeschaard in het noordelijke deel van Het Oudeland van Strijen. Deze dieren vertrapten in het voorjaar 2012 het nest van een Steltkluut. Foto: Peter de Barse.

2004	2007	2011	Soort	1997	2004	2007	2011
37	35	31	Roodborsttapuit	0	0	0	6
158	185	117	Blauwborst	6	37	37	28
2	0	3	Roodborst	0	0	0	1
3	2	1	Sprinkhaanzanger	0	8	12	10
134	133	96	Kleine Karekiet	3	124	108	46
63	54	41	Bosrietzanger	4	102	90	18
2	0	0	Rietzanger	3	77	121	109
11	30	36	Spotvogel	0	1	0	0
1	0	0	Zwartkop	0	0	0	6
0	1	3	Tuinfluiter	0	4	4	4
3	23	6	Grasmus	0	9	12	23
4	2	2	Tjiftjaf	0	1	2	14
3	7	6	Fitis	0	21	36	27
1	0	0	Koolmees	0	1	4	4
4	2	3	Pimpelmees	0	0	2	2
0	1	0	Rietgors	12	85	82	56
0	1	0	Groenling	0	0	1	2
104	101	55	Putter	0	1	4	5
5	5	2	Kneu	1	5	7	12
96	123	52	Vink	0	0	0	1
13	5	5	Huismus	1	0	0	0
4	2	4	Ringmus	0	2	2	3
10	24	5	Spreeuw	2	3	1	3
0	1	4	Zwarte Kraai	0	4	4	5
3	6	5	Ekster	0	1	1	1
0	1	0	Gaai	0	1	1	2
n			**Totaalaantal soorten**	**33**	**63**	**65**	**64**

Bruine Kiekendief. In later jaren, parallel aan de verdere vegetatieontwikkeling, volgden er meer, waaronder ganzen. Dat proces gaat nog steeds door, met in 2011 de komst van onder andere Roodborsttapuit en Zwartkop.

Omdat Staatsbosbeheer bij de start van zijn beheer aankondigde de belangen van de weidevogels te laten prevaleren, gaven de resultaten van 2011 geenszins reden tot

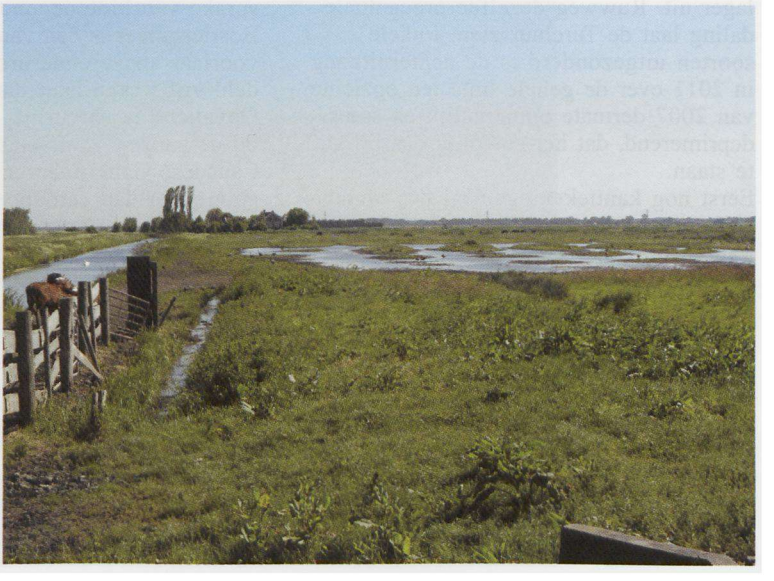

Het noordelijke deel van Het Oudeland van Strijen heeft een aparte bemaling. Over het peilbeheer zijn afspraken tussen de beheerder Staatsbosbeheer en het Waterschap. Foto: Gerard Ouweneel.

De Blauwborst verscheen pas als broedvogel met de komst van de EHS-strook. Foto: Gert Huijzers.

applaus. Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart en Slobeend bevonden zich ver beneden het niveau van 1997, toen het beheer net op gang kwam. Nadat ze in de periode nadien eerst de wind in de zeilen kregen, zijn Kievit en Graspieper weer terug op het niveau van toen. De Grutto zit nog wel boven het niveau van 1997, maar kwam ten opzichte van vier jaar eerder 28% lager uit. Ruwweg dezelfde procentuele daling laat de Tureluur zien. Enkele soorten uitgezonderd is de achteruitgang in 2011 over de gehele linie ten opzichte van 2007 dermate opmerkelijk en soms deprimerend, dat het zinvol is daarbij stil te staan.

Eerst nog kanttekeningen bij het aantalsverloop van een paar andere broedvogels. Van de bij eerdere inventarisaties vastgestelde soorten die in 2011 ontbraken, bevinden zich zes Rode-Lijstsoorten, te weten Roerdomp, Patrijs, Steltkluut, Kemphaan, Spotvogel en Huismus. Van de in 2004 geregistreerde territoriale Kemphanen viel toen overigens geen broedgeval vast te stellen. Dat gold eveneens voor de Roerdomp. De in 2011 in Oudeland-Zuid genoteerde territoriale Watersnip was qua datum 'op het randje'. Voorts de vermelding dat het voor 1997 opgevoerde hoge aantal Kwartels alleen opging voor die zomer en dus een eenmalige gebeurtenis betrof. Een aangename verrassing is de bloeiperiode die de Rietzanger doormaakt, zeker vergeleken met de slechts drie territoria van 1997. Sovon signaleert dit fenomeen landelijk. Daar staat tegenover dat, parallel aan dit beeld, de Bosrietzanger terrein prijsgeeft. Is hier sprake van biotoopconcurrentie? De Bosrietzanger is één van de laatst in het voorjaar arriverende broedvogels, gemiddeld vijf weken later dan de Rietzanger. Opvallend is natuurlijk de gang van zaken bij de ganzen, in de eerste plaats bij de Canadese Gans waarvan de stand in vier jaren meer dan verdubbelde. In 'Noord' domineert deze soort het toneel, waarbij de 'Canadezen' verzekerd kunnen zijn van een voortdurende toestroom vanuit de nabije Binnenmaas. We zagen in 'Noord' een paartje dat 23 pullen had weten te verzamelen. Opmerkelijk was een ruim 30% teruggang bij de Grauwe Gans. De inventariseerders sluiten niet uit dat ze de zich goed in de vegetatie verstoppende broeders over het hoofd zagen. Ook is mogelijk dat biotoopconcurrentie plaatshad met de (nog) zwaardere en agressievere Canadese Ganzen. Voorts

De Hoeksche Waard is aangewezen als laagvlieggebied voor defensieoefeningen, zodat het kan voorkomen dat midden in het broedseizoen de (weide)vogels te maken krijgen met situaties als deze in mei 2010.
Foto: Henny van Ockenburg.

worden 's zomers in het noordelijke deltagebied Grauwe Ganzen geruimd, zij het niet in het Oudeland. Buiten de broedende ganzen pleistert in het Oudeland het hele broedseizoen een aanzienlijk contingent niet-broedende ganzen, van diverse pluimage, inclusief een groeiend aantal hybride vogels.
Tot slot attentie voor het opmerkelijke aantal Bruine Kiekendieven. Van de elf territoria lagen er zeven in Noord, waar zich recent een bestaand rietareaal op droge grond kon uitbreiden.

Peilbeheer

Wat gaat er mis in het Oudeland vragen de leden van de Vogelwerkgroep Hoeksche Waard zich met zorg af, zeker na de teleurstellende resultaten van zomer 2011. Mark Hoekstein, die het onderzoek van 2004 uitvoerde, stond al kritisch stil bij het waterpeilbeheer, zij het in andere zin dan de wijze waarop het in 2011 mis ging. Voorjaar 2011 was ongewoon droog, waarbij het kwalijk was dat niet via het middel van de separate bemaling op die situatie werd ingespeeld. Nu stond in de vestigingsperiode van veel soorten broedvogels, in de maanden april en mei, de waterstand abnormaal laag, hetgeen zich vooral wreekte in 'Noord'. Na de inventarisatieronde van 19 mei schreef ik in het dagboek 'verdroging, verdisteling en verganzing' alom, de kleibodem van de

Er zijn nog enkele door Het Oudeland van Strijen lopende grindwegen. Deze dragen bij aan het karakter van de polder.
Foto: Gerard Ouweneel.

plassen ligt er in craquelé bij'. Gevraagd aan het Waterschap of de beheerder contact had opgenomen om tot peilverhoging te komen, volgde een ontkenning. Een nadelige consequentie was dat hierdoor de vegetatieontwikkeling vertraagde en dat de horde broedende en niet-broedende ganzen die 's zomers 'Noord' frequenteert, het weinige groen ook nog eens kort hield. Met als gevolg weinig bescherming voor broedvogels, zowel in de eifase als voor kuikens. Op de Korendijkse Slikken, het tweede weidevogelgebied van importantie in de Hoeksche Waard, speelt hetzelfde. Daar liep het aantal Grutto's terug van 125 paren in 1998 naar 34 paren in zomer 2011 (med. G. Huijzers). Drommen overzomerende en broedende (Brand)ganzen houden het grasareaal van de Korendijkse Slikken kaal en er zijn eveneens predatoren.
Terug naar het Oudeland waar aanwezige dekking wel nodig is, want de elf paren Bruine Kiekendieven heffen tol. Op de soortkaarten in het rapport (Barse & Ouweneel 2012) is te zien hoe weidevogels bij de nestplaatskeuze de EHS-strook mijden, zodat het reservaat oppervlakte aan potentieel broedareaal heeft ingeleverd. Staatsbosbeheer is begonnen de ontwikkeling van boomopslag in de EHS-strook tegen te gaan, maar Zwarte Kraaien vinden ruim nestgelegenheid in de hoogspanningsmasten en in bomen in en rond het reservaat. Dat geldt ook voor Buizerds. De Slechtvalken, die elders in de streek in een hoogspanningsmast een jong grootbrachten, kwamen regelmatig in het Oudeland jagen, evenals Haviken. Voorts lopen in het Oudeland verwilderde katten en gaan vanuit de bebouwing rondom ook huiskatten de polder in. Het omvangrijke bestand aan predatoren onderging de laatste jaren uitbreiding door de komst van Kleine Mantelmeeuwen. Deze zijn massaal gaan broeden op de bedijking van een in het Hollandsch Diep aangelegd baggerdepot, hemelsbreed 7 km van het hart van het Oudeland. Die afstand is voor Kleine Mantelmeeuwen een peuleschil en er zijn 's zomers dan ook vaak rondschuimende vogels. Van de onrust die ze veroorzaken, maken dan weer andere predatoren gebruik.

De in de jaren negentig gecreëerde EHS-strook kwam te liggen langs de oevers van het noord-zuid lopende traject van De Keen/Lage Vliet. Foto: Gerard Ouweneel.

In tegenstelling tot de Bosrietzanger handhaafde de Sprinkhaanzanger nagenoeg het niveau van 2007. Foto: Gert Huijzers.

Loslopende honden hebben hetzelfde effect. Bij wandelaars – onder wie hondenbezitters – zijn de smalle wegen populair. Indien de dieren aangelijnd blijven kan het weinig kwaad. Nu hondeneigenaars steeds meer gewoon zijn hun huisdieren te ontlijnen, maakt dat voor de broedvogels een significant verschil.

Het laatste verstorende element dat aan de droom van Marsmans 'oneindige laagland' afbreuk doet, is de luchtvaart. Na jaren correspondentie en overleg lukte het de streekmilieuclub 'Het Hoeksche Waards Landschap' in 2011 onze defensie zo ver te krijgen dat deze met haar laagvliegoefeningen boven het reservaat stopte, althans tijdens het winterhalfjaar.

Bloemrijke weilanden in het Oudeland-Oost, de kern van het reservaatgedeelte. Foto: Gerard Ouweneel.

In de zomer van 2012 stonden delen van het Oudeland-Oost plasdras. Foto: Gerard Ouweneel.

Pogingen om die oefeningen ook tijdens het broedseizoen te beëindigen mislukten, zodat vogels en bezoekers te maken kunnen krijgen met enkele meters boven de grond hangende Apache-helikopters, boven het hart van het reservaat. Sinds eind 2011 verschijnen er ook ULV's boven het Oudeland. Tegen deze nieuwe deining is het 'Hoeksche Waards Landschap' inmiddels wederom in actie gekomen.
Van de opgesomde oorzaken, die van invloed zijn op de teleurstellende broedresultaten in 2011, is het ontbreken van een goed en slagvaardig waterpeilbeheer het belangrijkste. Dat terwijl er nota bene speciaal kostbare voorzieningen zijn getroffen om het peil zodanig te regisseren dat voor weidevogels een optimale situatie wordt bereikt. Het initiatief daartoe ligt bij de beheerder, waarbij deze er goed aan doet de huidige waterpeilregels nog eens na te lopen en daar waar nodig en mogelijk te herijken. Ook werd voorjaar 2011 duidelijk dat de beheerder het Waterschap veel meer zal moeten aansturen.

LITERATUUR:

Barse, P. de & G.L. Ouweneel (2012): Broedvogelmonitoring Oude Land van Strijen 2011. Rapport Vogelwerkgroep Hoeksche Waards Landschap en Staatsbosbeheer, Oud-Beijerland/Numansdorp.
Beusekom, R. van, P. Huigen, F. Hustings, K. de Pater & J. Thissen (2005): Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers, Baarn.
Boeyen, H., G.L. Ouweneel & W. Pen (2006): Tussen Dwarsche Vaart en Lage Vliet. Het Oudeland van Strijen en zijn kreken. In J. Kievit et al.: Kreken van de Hoeksche Waard. Oud-Beijerland.
Buiter, R. (2012): 'Predatoren maken een serieuze deuk in de weidevogelstand'. Vogelnieuws 1:6-7.
Hoekstein, M. (2004): Broedvogels van het Oudeland van Strijen. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief 2004, Goes.
Mesker, C. (1999): Het Oudeland van Strijen: een polder uit het grijze verleden, maar met een groene toekomst. In M. Luitwieler et al.: Vogels van de Hoeksche Waard. Oud-Beijerland.
Ouweneel, G.L. (1968): Roofvogeltellingen in de Hoekse Waard. *het Vogeljaar* 16:557-560.
Ouweneel, G.L. (2010): Het jaar van de Bruine Kiekendief in de Hoeksche Waard. In Vogelvlucht 23:19-21 en 44-45.
Sovon Vogelonderzoek Nederland (2011): Vogelbalans 2011. Moeras en open water. Nijmegen.